

WSPOMNIENIE O ANNIE PAWEŁCZYŃSKIEJ (20 IV 1922 – 21 VI 2014)

Profesor Anna Pawełczyńska należała do pierwszego powojennego pokolenia socjologów. Było to pokolenie wyjątkowe, pokolenie, które przeżyło traumę wojny, okupacji, powstania warszawskiego, obozów, wysiedleń i utraty — bliskich, rodzinnego domu, małej ojczyzny. Takie też były wojenne doświadczenia Anny Pawełczyńskiej: podziemna walka zbrojna, Oświęcim, utrata rodzinnego „kresowego świata”. Studia socjologiczne ukończyła na Uniwersytecie Warszawskim pod kierunkiem Stanisława Ossowskiego. Była uczestniczką, obok Marcina Czerwińskiego, Jana Strzeleckiego, Stefana Nowaka, Andrzeja Sicińskiego, Ireny Nowakowskiej, Andrzeja i Hanny Malewskich oraz innych osób, słynnego seminarium Ossowskiego. Wszyscy jego dawni uczestnicy stali się później wybitnymi badaczami, autorami książek o znaczącej wartości, cenionymi nauczycielami akademickimi, ważnymi postaciami polskiej socjologii, która po latach banicji w okresie stalinowskim na fali popaździernikowej odwilży powróciła na uniwersytety.

Wyniesione z seminarium Stanisława Ossowskiego i ze współpracy z nim zainteresowania zagadnieniami kultury towarzyszyły Annie Pawełczyńskiej przez całe życie naukowe i znalazły wyraz w jej działalności badawczej oraz w publikacjach. W latach sześćdziesiątych Anna Pawełczyńska pracowała w Pracowni Badań Kultury Współczesnej PAN, założonej i kierowanej przez Stefana Żółkiewskiego, zlikwidowanej w ramach represji 1968 roku. Następnie przeszła do stworzonego w 1969 roku w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN Zespołu Prognoz Społecznych, kierowanego przez Andrzeja Sicińskiego i złożonego z byłych pracowników Pracowni Żółkiewskiego. Zespół ten po kilku latach został przemianowany na Zakład Badań nad Stylami Życia. W tych instytucjach Anna Pawełczyńska ściśle współpracowała z wieloma dawnymi

kolegami — uczestnikami seminarium Stanisława Ossowskiego: z Andrzejem Sicińskim, Janem Strzeleckim, Marcinem Czerwińskim, Andrzejem Raźniewskim. Była ważną postacią w tym środowisku; w kierowanym przez Andrzeja Sicińskiego zespole pracowała aż do przejścia na emeryturę w 1980 roku.

Profesor Anna Pawełczyńska miała wielkie zasługi dla rozwoju polskiej socjologii. Była współzałożycielką (wraz z Andrzejem Sicińskim) pierwszej polskiej placówki prowadzącej sondażowe badania opinii, czyli Ośrodka Badań Opinii Publicznej przy Polskim Radiu i Telewizji. Brała udział w słynnych badaniach Stefana Nowaka „Studenci Warszawy”. Uczestniczyła w konceptualizacji i realizacji programu badawczego Stefana Żółkiewskiego, który polegał na postulatach integracji humanistyki, perspektywie antropologicznej, orientacji kulturowej oraz nastawieniu na praktykę i dążeniu do jej zmiany. Miała też ważny wkład w swoistą kontynuację tego programu w postaci refleksji i badań stylów życia, prowadzonych przez zespół kierowany przez Andrzeja Sicińskiego. Świadectwem tego wkładu są jej publikacje, między innymi materiały słynnej konferencji w Tardzie z 1967 roku, opublikowane na łamach „Kultury i Społeczeństwa”, a także kolejne tomy pod redakcją Andrzeja Sicińskiego, dotyczące stylów życia, w których miała swój autorski udział.

Anna Pawełczyńska pozostawiła wiele cennych książek, w tym przede wszystkim dzieło o nieprzemijającej wartości, prekursorską książkę *Wartości a przemoc. Zarys socjologicznej problematyki Oświęcimia* (1973), odsłaniającą mechanizmy działania obozu koncentracyjnego, zbiorowe i indywidualne metody obrony przed przemocą, strategie życia i śmierci w obozie. Książka ta pokazuje jednocześnie wartości jako kluczowy obszar zainteresowań autorki. Jej książki, zarówno wcześniejsze, jak i późniejsze, w tym piękna kronika rodzinna *Koniec kresowego świata* (2003) pokazują, że problematyka wartości, człowieka i społeczeństwa wobec wartości stanowiła najważniejszy obszar refleksji Anny Pawełczyńskiej.

Annę Pawełczyńską poznałam w połowie 1969 roku, rozpoczynając studia doktoranckie w kierowanym przez Andrzeja Sicińskiego Zespole Prognoz Społecznych IFiS PAN. Należała ona do ścisłego grona tzw. seniorów, czyli docentów i adiunktów, liczących wówczas około czterdziestu–pięćdziesięciu lat, tworzących niepowtarzalny klimat intelektualny, atmosferę wspólnej pracy, dyskusji, wymiany myśli. Młodsza część zespołu, doktoranci i asystenci, z entuzjazmem przyjmowała nowe idee, powstałe w tym środowisku, mając poczucie uczestniczenia w projekcie odkrywczym i doniosłym. Oprócz pracy, pokonywania kolejnych szczybli drogi naukowej, obok seminariów, dyskusji i referatów były jeszcze więzi osobiste, kontakty nieformalne, łączące osoby starsze i młodsze, badaczy doświadczonych i uznanych oraz tych zaledwie początkujących. Środowisko to integrowała nie tylko wspólna praca, wspólne programy badawcze, wyjazdy i debaty, ale i życie towarzyskie. Praca naukowa łączyła się z życiem prywatnym, koledzy z pracy byli przyjaciółmi, każda okazja do rozmowy, dyskusji, spotkania towarzyskiego była wykorzystywana.

I choć minęło wiele lat od tamtych czasów — a odchodząc w 1980 roku na emeryturę Anna Pawełczyńska *de facto* odeszła z tego środowiska — dla mnie pozostała na zawsze jego ważną reprezentantką. Nie żyje już nikt spośród ówczesnych „seniorów”, naszych mistrzów, nauczycieli i przyjaciół z dawnego Zakładu Badań nad Stylami Życia. Odchodzili kolejno — Aleksander Wallis, Bogdan Gotowski, Jan Strzelecki, Andrzej Raźniewski, Marcin Czerwiński, Andrzej Siciński. Jako ostatnia dołączyła do nich Anna Pawełczyńska.

Elżbieta Tarkowska